

Habsburkové v barokním Chebu. Pobyty členů panující dynastie v nejzápadnější části českých zemí^{1)*}

Jiří HRBEK

Abstract: The article is concerned with three trips, which the members of the Habsburg family took to the westernmost regions of the Czech Lands, i.e. the Cheb region in the course of 17th and 18th centuries. The importance of Cheb in the early Modern Times was largely strategic, so the Habsburgs visited it mostly for military reasons: in 1647, Ferdinand III appeared in the surroundings of the town, heading the Imperial Army in order to liberate Cheb from the Swedish grip. In 1673, Leopold I arrived there to stage a military parade of the Imperial Army on its way to the Holy Roman Empire against France and in 1702, the future Emperor Archduke Joseph I passed through the town on his way to the Rhineland Landau fortress and stopped there also on his return journey. All of the mentioned visits to Cheb and its region had other goals, too: for example, a diplomatic meeting with the Elector of Saxony Johann Georg II in 1673, while other visits included spa treatments or hunting in the town surroundings.

Key words: royal trips, Habsburgs, town representation, the history of Cheb, 17th and 18th centuries

Význam města Chebu pro dějiny habsburské monarchie byl mimořádný. Dlouhá historie této původně říšské zástavy se začala odvíjet v souvislosti s existencí zdejší císařské falce dříve než u podobných sídel dále v českém vnitrozemí a Chebsko si, podobně jako sousední Ašsko, udržovalo až do 18. století jistou výlučnost pramenící právě ze zvláštního lenního poměru k Českému království.^{2]} Jeho projevem bylo oddělené holdování nově nastoupivším panovníkům a také speciální zacházení s tímto územím při vypisování kontribuce (daně odváděné státu), jež se svolením českého zemského sněmu představovala vždy jednu setinu celkového berního zatížení Čech.^{3]} K jejímu rozdělení

^{1]*} Tato studie vznikla v rámci projektu GA ČR, č. 17-08169S „Panovnícký majestát mezi barokem a osvícenstvím. Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století.“

^{2]} Ke středověkým dějinám přehledně František KUBŮ, *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*, České Budějovice 2006.

^{3]} V rámci sněmovních snesení byl tento zlomek explicitně uváděn; podobně Kladsko platilo

v rámci Chebska (k tzv. repartici) potom docházelo na zvláštních chebských sněmech, konaných až do 18. století v nejprostornějších měšťanských domech či hostincích. Po zaplacení kontribuce (a stejně také nápojové daně) si nechávali od nejvyšších berníků vydávat chebští sněmovníci reverzy, aby se zdůraznilo autonomní rozhodnutí místní reprezentace tyto daně odvádět. Královské zájmy přímo v Chebu zastávali vojenský velitel místní posádky a purkrabí (pflegár) sídlící na původně románském hradě. Jeho funkce byla obnovena roku 1644,⁴⁾ kdy byl do ní dosazen Jan Vilém z Metternichu, jehož rod držel od dob třicetileté války nedaleké panství Kynžvart a později si koupil i jeden z nejvýstavnějších domů na chebském náměstí. Ve výše zmíněných výsadách pramenilo také značné sebevědomí chebských měšťanů, kteří sebe sami chápali jako vedoucí politickou sílu nejen v hradbách města, ale celého Chebska, jež v pramenech vystupuje jako „*Ritterschaft und Stadt Eger*“. Několikrát to dali během 17. a v první polovině 18. století najevo, a to především vůči loketským krajským hejtmanům, kteří se dlouhodobě snažili uplatňovat nad Chebskem svou správní moc.⁵⁾

Strategická poloha Chebu, jež umožňovala proměnit jeho okolí v nástupní prostor pro následné vpády do Horní Falce, Frank i do Saska, znamenala, že se město v průběhu staletí ocitalo často v cestě procházejícím armádám a ani v době třicetileté války tomu nebylo jinak. Cheb byl několikrát obléhán i dobyt: roku 1631 Sasy (vzápětí vyhnány Valdštejnovým vojskem) a zejména Švédy, kteří se zde usídlili v období let 1647 až 1649. Není tedy

třicetinu celkové kontribuce placené z poddanské kontribuce, židé platili dohromady jednu pětačtyřicetinu a 12 000 zlatých k tomu. Např. NA Praha, Sněmovní snesení (dále SNA), č. 122 (1701). Někdy (například ve vojenském roce 1710–1711) platilo Chebsko navíc také jednu dvousestinu v rámci tzv. extraordinaria (kontribuce z dominikálu). Tamtéž, č. 132a (1710–1711).

4) K tomuto úřadu dále Karl SIEGL, *Die Geschichte der Egerer Burgpflege*, MVGD 50, 1911–1912, s. 546–594. Úřad pflegára pronajal Rudolf II. nejdříve Štěpánu Jiřímu ze Sternberka (1599) a posléze městu Chebu (1600). Tento pronájem prodloužil Fridrich Falcký (1620) na dalších třicet let a předčasně jej ukončil Ferdinand III. roku 1642. O dva roky později svěřil úřad Janu Vilémovi z Metternichu. Tamtéž, s. 555.

5) Ještě roku 1706 na základě chebských protestů přikázal Josef I., „*daß alle die zur Cron Böheimb nur pfandschillingsweise gediehene Stadt Eger oder daßtiges gezürck angehende rescripta und Befehle nicht in simplices copias, sondern originaliter dem alten Brauch nach zuzuschicken sind*“ (citováno podle Karl SIEGL, *Eger und das Egerland im Wandel der Zeiten*, Eger 1931, s. 75). Přesto bylo roku 1714 Chebsko začleněno do loketského kraje a začalo s ním být nakládáno jako s běžnou součástí Českého království, což Chebští těžce nesli. Další integrace Chebska potom probíhala v souvislosti s přijetím pragmatické sankce (původně byla přijata na sněmu v domě kupce Antona Brentana 23. července 1721, později došlo k přistoupení k české schvalovací listině) a s českou korunovaci Karla VI. (1723), na níž byli zástupci města přítomni. Poslední prvek autonomie (nezávislé městské soudnictví) byl zrušen roku 1783. Srov. Jan KAPRAS, *Právní dějiny zemi Koruny české III/2. Doba pobělohorská*, Praha 1920, s. 6, 71–74, 96.

divu, že císař Ferdinand III. rozhodl roku 1652 přebudovat město na pevnost, na což v následujících desetiletích přicházely značné sumy peněz schvalované každoročně českým zemským sněmem, srovnatelné snad jen s těmi, které byly určené na stavbu hradeb okolo pražských měst (zejména Malé Strany).⁶¹ Budování pevnosti šlo ruku v ruce s barokním rozvojem, protože ve městě se díky tomu střídali věhlasní architekti, kteří projektovali kromě mohutné státní zakázky, tedy chebských hradeb, také měšťanské domy a kostely (Kryštof Dientzenhofer, Abraham Leuthner, Pavel Ignác Bayer nebo Giovanni Battista Alliprandi). Opevnění bylo dokončeno až roku 1740, a tak po celé barokní období probíhal uvnitř městských hradeb čilý stavební ruch.

Význam bohatého a strategicky položeného města si uvědomovali pochopitelně také čeští králové a další významní hodnostáři. Ti je pravidelně navštěvovali: snad až čtyřikrát zde pobýval Jiří z Poděbrad,⁷¹ který si Cheb zvolil jako místo diplomatických jednání, roku 1547 do bran města zavítal Ferdinand I. v doprovodu svého staršího bratra a císaře Karla V. (čerstvého vítěze nad protestantskou šmalkaldskou opozicí), roku 1619 projížděl městem na cestě z Heidelbergu přes Amberg do Prahy nově zvolený Fridrich Falcký.⁸¹ Chebští jej přijali za svého krále teprve po jistém váhání a hold složili až těsně před jeho příjezdem do města v prostorách waldsassenského kláštera. Nový král poobědval v domě purkmistra Crahnera (dnes na rohu Kamenné ulice a náměstí Jiřího z Poděbrad) a záhy město opustil.⁹¹ V době třicetileté války se v Chebu několikrát setkáváme s Albrechtem z Valdštejna, který považoval Chebsko za ideální nástupní prostor pro následná tažení na území Svaté říše římské a již roku 1625 zde verboval armádu.¹⁰¹ Triumfální průjezd Chebem si užil o pět let později, kdy jej na cestě z Karlových Varů k armádě v Memmingenu doprovázel

61) Např. v době války o španělské dědictví na počátku 18. století se jednalo o sumu 30000 zlatých ročně, které měly být dále rozděleny mezi opevnění v Chebu a Praze. Žádost stavů na snížení částky o 10000 zlatých, přednesená na sněmu 1709 až 1710, narazila na odpor panovníka. NA Praha, SNA, č. 131 (1709–1710).

71) Dvě nejslavnější návštěvy se konaly roku 1459, kdy zde (na jaře a na podzim) vedl diplomatická jednání, další potom v letech 1461 a 1467 (tehdy jako poslední panovník bydlel v areálu Chebského hradu a ve zdejší kapli proběhla svatba jeho syna Jindřicha a dcery braniborského markraběte Albrechta III. Uršuly). Podrobněji Přemysl POSPÍŠIL, *Festivity v době pobytu Jiřího z Poděbrad v Chebu*, bakalářská práce Fakulty humanitních studií UK, Praha 2010; také Tomáš DOSTÁL – Martin PLEVNÝ, *Chebský hrad a vybrané studie z dějin města Chebu a Chebska*, Cheb 2015.

81) Srov. Jaroslav ČECHURA, *Zimní král aneb České dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004, s. 69–70, 91.

91) Ke vstupu na půdu Českého království tak došlo až v Chlumu sv. Máří. Srov. Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Cheb*, Praha 1974, s. 104–105.

101) Srov. Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625–1630*, Praha 1999, s. 77–78.

mohutný průvod. Na podzim 1630 se z Říše přes Cheb vracel již jako sesazený velitel císařských vojsk. Za zcela jiných podmínek pak navštívil Cheb roku 1632, tedy nedlouho poté, co jeho armáda vyhnala Sasy. Poslední návštěvou byl osudný pobyt na konci února 1634, kdy byl v domě protestantského emigranta Wolfa Adama Pachelbela zavražděn.^{11]} Chebští smrt slavného vojevůdce dokázali velmi obratně využít a již v průběhu 17. století se snažili přilákat zvědavce a turisty do svého města mimo jiné právě díky nešťastnému Valdštejnovu osudu;^{12]} za zmínku jistě stojí i skutečnost, že v Pachelbelově domě, jenž v 18. století patřil městu a sloužil jako byt velitele městské posádky, neváhal dvakrát přenocovat při návštěvě Chebu císař Josef II. (1766 a 1769).^{13]}

Na samém konci třicetileté války došlo asi k největšímu ohrožení města, kdy před něj v červnu 1647 přitáhla švédská armáda Karla Gustava Wrangela, symbolicky ve chvíli, kdy se měšťanstvo účastnilo procesí na Boží tělo.^{14]} Velitel chebské pevnosti plukovník Franz Paradeiser dostal během neúnavného bombardování několik Wrangelových nabídek na čestnou kapitulaci; vždy však odmítl. Na jeho odhodlání bojovat mělo totiž vliv, kromě jiného, ujištění císaře Ferdinanda III., že císařská armáda přijde Chebu včas na pomoc a ze švédského sevření jej vyproští. Se zprávou dorazil do města 10. července 1647 navzdory obležení posel, předtím vyslaný Paradeiserem k císaři. Součástí panovníkova slibu byla navíc informace, že Ferdinand III. přitáhne před zle zkoušenou pevnost osobně.^{15]} Císař opravdu vyrazil 1. července z Lince přes České Budějovice, kde jej uvítal několikahodinový večerní ohňostroj pořádaný generálem Johannem Barwitzem Fernemontem,^{16]} Vodňany^{17]}

11] Srov. Josef JANÁČEK – František KUBŮ – Jaromír BOHÁČ, *Albrecht z Valdštejna a Cheb*, Cheb 1986, s. 19–20. Bývalý purkmistr Pachelbel emigroval a dům (č. p. 3) až do roku 1629 držel jeho bratranec Alexander. Jeho dům zabrala městská rada, která jej pronajímala a z nájmu platila dluhy, které na nemovitosti vázly. Roku 1647 se objevil Wolf Adam Pachelbel ve švédském ležení během obléhání. Po opětovném vyhnání se snažil zvrátit situaci a neúspěšně zdůrazňoval říšský charakter města, z něž by plynula práva protestantů (luteránů). V závěrech vestfálského míru se o Chebu nemluví. Heribert STURM, *Eger. Geschichte einer Reichstadt* II, Augsburg 1952, s. 301–305.

12] Srov. Zbyněk ČERNÝ, *Valdštejnská tradice v městě Chebu*, in: Zbyněk Černý – Zbyněk Dostál – Alena Koudelková (red.), *Vzestup a pád „proradné šelmy“*. Albrecht z Valdštejna a Cheb, Cheb 2007, s. 42–67.

13] K. SIEGL, *Eger und das Egerland*, s. 100.

14] Srov. Peter ENGLUND, *Nepokojná léta. Historie třicetileté války*, Praha 2000, s. 446–447. Také Georg SCHMID, *Die Belagerung Egers durch die Schweden im Jahre 1647*, *Egerer Jahrbuch* 1, 1871, s. 71–79; M. URBAN, *Eger und die Schweden im Jahre 1647*, *Egerer Jahrbuch* 35, 1905, s. 270–276. Z jiné perspektivy Václav MATOUŠEK – Jaromír BOHÁČ, *Plány obléhání Chebu v roce 1647*, *Archeologie ve středních Čechách* 14, 2010, s. 449–466.

15] Srov. Vinzenz PRÖCKL, *Eger und das Egerland* I, Prag – Eger 1845, s. 151.

16] Srov. Reinhold HUYER, *Regentenbesuche in Budweis*, Budweis 1898, s. 24.

17] Zde došlo k vyplacení dvouměsíčního žoldu armádě. Ferdinand III. s sebou vezl z Vídně přes

a Strakonice, kde osobně císař převzal velení armády, což bylo vyjádřeno políbením panovníkovy ruky důstojníky. Zde 8. července čítala císařská armáda už na 20 000 mužů.^{18]} Přesun směrem k Chebu byl však velmi pomalý. Jako klíčové se ukázalo třídenní zdržení v Klatovech,^{19]} snad způsobené čekáním na posily, jež měly nahradit bavorské oddíly, které se akce na západních hranicích Čech odmítly účastnit. Cestu komplikovaly i snahy vlivných dvořanů, Jindřicha Šlika a na dálku také Maxmiliána z Trauttmansdorffu zabránit mohutné armádě v přechodu přes jejich panství Planá, resp. Horšovský Týn.^{20]} Až 13. července tedy armáda v čele se svým nejvyšším velitelem postoupila směrem k Plzni; o čtyři dny později Cheb padl po čtyřtýdenním obléhání a mocné kanonádě do rukou Švédů.

Ferdinand III. tedy tehdy do Chebu nedojel. Po zprávě o Paradeiserově kapitulaci, která evidentně císaře zaskočila,^{21]} se vojsko stočilo směrem k Hornímu Slavkovu a dále k Sokolovu, který se podařilo na Švédech získat.^{22]} Úspěch motivoval císaře k pokusu o zvrát také v případě Chebu, k němuž se vrátil a s armádou se rozložil mezi Šibeničným (dnes Zlatým vrchem a Komorní Hůrkou. Sám císař se ubytoval v záměčku (či spíše tvrzi) Chlumeček (Lehenstein), který patřil důstojníkovi jeho armády Arnoštu Otovalskému (Ottowaldskému), jenž za pohostinství později očekával marně odměnu, což vedlo až k jeho proslulé zradě Prahy v následujícím roce.^{23]} A právě v Chlumečku se dostal 30. července 1647 Ferdinand III. do smrtelného nebezpečí, když část švédské posádky nad ránem potají přebrodiva řeku Ohři a učinila neočekávaný výpad pod velením Wilhelma (Helma) Wrangela,

Linec značnou finanční hotovost.

18] Srov. Lothar HÖBELT, *Ferdinand III. (1608–1657). Mírový císař proti vůli*, České Budějovice 2015, s. 290.

19] Dále Maruška BERÁNKOVÁ, *Uvítací ceremonie při návštěvě císařů a prezidentů v Klatovech*, Sborník prací z historie a dějin umění. Klatovy 4/2006, s. 259–273.

20] Srov. Václav MATOUŠEK, *Třebel – obraz krajiny s bitvou*, Praha 2006, s. 97–100.

21] Wrangel v kapitulaci listině uznal Paradeiserovy zásluhy: „[Commendant], wie auch anderer hohen Officier Tapfferkeit und beharrliche gute resistance erklären sich demnach, ihme und denen gesampften hohen Officirern, Discretion zu erweisen...“ Citováno podle M. URBAN, *Eger und Schweden*, s. 272. Přesto byl Paradeiser odsouzen císařem k trestu smrti, ale po přimluvách důstojníků propuštěn. Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. Eine Biographie (1608–1657)*, Wien – Köln – Weimar 2012, s. 224.

22] Srov. Jitka BERANOVÁ, *Sokolovský zámek a jeho historie*, diplomová práce Pedagogické fakulty UK, Praha 2009, s. 37. O necelý rok později byl Sokolov dobyt zpět vojsky generála Königsmarcka.

23] Otovalský ztratil během švédského obléhání i svůj druhý pozemkový majetek: vesnici Háj (Gehaag) jihozápadně od Chebu. Kvůli událostem roku 1647 se tak ocitl zcela na mizině a marně se snažil připomínat císaři své pohostinství. V. PRÖKL, *Eger und das Egerland*, s. 155.

synovce švédského vrchního velitele.^{24]} Otovalského tvrz byla vyloupena a zapálena. Přitom se tři švédští rejtari dostali až pod schody císařského apartmánu; jeden byl panovníkovou stráží zastřelen. Císaři se podařilo na poslední chvíli uniknout a přeložit své sídlo výše nad řeku Ohři, kde jeho přístřeší tvořil stan.^{25]} Netrvalo dlouho a švédská posádka výpad zopakovala a i tentokrát se ocitla v císařově blízkosti: podle deníku kardinála Harracha byl při tomto druhém incidentu zastřelen kancelista říšské dvorské kanceláře.^{26]} Nyní šlo o přepadení malou skupinkou zvláště vybraných Švédů s cílem zajmout císaře.^{27]} Až tato zkušenost vedla Ferdinanda III. k rozhodnutí opustit okolí Chebu a odjet směrem k Plzni, kde strávil zhruba měsíc až do září 1647. Přesouvající se císařská armáda se mezitím střetla v Třebele se švédskými jednotkami ve vítězná bitvě.^{28]} Cheb zůstal v rukou Švédů až do roku 1649 a do města se na dva roky vrátila i pravidelná luteránská kázání.^{29]}

24] Salomon Gruber ve své kronice z roku 1743 zaznamenal celou událost následovně: „*An den 30 July bey anbrechendem tage ist der generalmajor Helm Wrangel dem kay[s(er)lichen] haubtquartier unversehens in die flanke gefallen, weilten aber daselbst entwelche regimenten in beireitschaft gestanden, hat er sein Deissen nicht fortsetzen mögen, als noch mehr regimenter selbigen entgegen commandirt, so nach starken fechten denmassen empfangen worden, daß gemelter generalmajor mit hinterlassung 500 toden daunter 1 obrister, 2 lieutenant waren, nebst noch vielen anderen officier und gemeinen, so gefangen worden, selbst in aller eil retisiren musten, von denen kayserlichen sind nicht mehr als ein croaten rittmeister und bis 30 Reutter geblieben, weilten aber die kayserlichen von dem berg mit schüssen großen schaden thaten hat.*“ SOKa Cheb, Archiv města Cheb, inv. č. 1020, sign. 533, s. 543–544. Z něj vycházel ve své kronice i slavný chebský kat Karl Huss (tamtéž, inv. č. 1026, sign. 538, s. 406).

25] Antonín REZEK, *Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války*, Praha 1890, s. 480. Prý se jednalo o stan, který císaři kdysi přivezl z Cařihradu Heřman Černín z Chudenic.

26] „*Die Schweden [...] ziemlich starckh auf unser leger herauß, haben leztlich mit einem stuckh nur 40 schritt weith von des Khaisers gezelt einen canzellisten von der reichsexpedition erschossen, und ist khugell gleich nur einen schritt weit von deß graf Schlickhen wagen niderfallen.*“ Alessandro CATALANO – Katrin KELLER (Hg.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667) V. Tagzettel 1644–1654*, Wien 2010, s. 414. Harrach datoval tento druhý útok na 7. srpna 1647, tedy den před odjezdem císaře z bojiště. To, že se nemohlo jednat o popis události z 30. července 1647, prozrazuje fakt, že se srpnový atak odehrál u císařského stanu, zatímco červencový byl směřován do budovy (mapa v Theatru Europaeu V popisuje jasně lokalitu Chlumeček jako „*Schloss, wann die schwed[en] in das Kays[erliche] Hauptquartier eingefallen*“). Reprodukce V. MATOUŠEK – J. BOHÁČ, *Plány obléhání*, s. 457). O přepadení ve tvrzi na Chlumečku mluví také Jeremias Kriegelstein v kronice z roku 1700 (SOKa Cheb, AM Cheb, inv. č. 1037, sign. 591, s. 83).

27] „*Eine muthige Schaar schweden setzte über den fluss, und die zwey rühmsten von ihnen drangen in der Nacht in das Zelt des Kaisers, in der Absicht, denselben als Gefangenen wegzuführen, aber einer davon wurde wiedergehauen, der andere gefangengenommen.*“ SOKa Cheb, Arciděkanství úřad Cheb, Kronika arciděkanství, fol. 117r.

28] O střetnutí existuje bohatá literatura. Srov. Jan ŠIMEK, *Bitva u Třebele v Theatru Europaeu*, *Minulostí Západočeského kraje* 37, 2002, s. 87–108 a zejména V. MATOUŠEK, *Třebele*.

29] SOKa Cheb, AM Cheb, inv. č. 995, sign. 618, Egrisch zusam geglaubte Annales (1213–1718), pag. 20.

Ferdinand III. vykazoval v posledních letech třicetileté války značnou mobilitu, kterou mu umožňoval i relativně malý dvůr. O panovníkově každodennosti v době jeho přítomnosti v poli toho přitom víme jen velmi málo. Rakouští Habsburkové nedisponovali zvláštním vojenským dvorem, který by aktivizovali v době vojenského ohrožení země, a výběr spolupracovníků, které si císař bral s sebou do pole, tak byl zcela závislý na jeho vůli, popř. na momentálních okolnostech. Jádro tohoto provizoria tvořila pochopitelně kancelář, odkud panovník řídil prostřednictvím dekretů, reskriptů a patentů celou monarchii. Kancelář vedl během Ferdinandovy přítomnosti u Chebu provizorně Justus Gebhardt, říšský dvorský rada zastupující říšského vicekancléře Ferdinanda Zikmunda Kurze ze Senftenavy, jenž si předtím v Prešpurku poranil nohu.^{30]} Také vojenské velení bylo sestaveno víceméně ad hoc, přímo v táboře byl císaři k dispozici jen prezident dvorské válečné rady Jindřich Šlik, čerstvý dezertér z bavorských služeb Jan z Werthu a vrchní velitel císařských vojsk Peter von Holzappel, řečený Melander. Není tedy divu, že se válečné porady nejvyššího velení mohly konat i v kočáru.^{31]} Na pobytu Ferdinanda III. v okolí Chebu v létě 1647 překvapí především značná míra jeho osobní odvahy, kterou prokázal ještě několikrát. Ostatně i z Prahy, k níž se o rok později blížila hrozivě vypadající švédská armáda, odjel až na začátku června 1648. Pozice polního velitele patrně císaři vyhovovala; nebylo to totiž poprvé, co se osobně ujal velení armády a odvalu mu snad dodávala i dávná vzpomínka na slavné vítězství u Nördlingenu na začátku září 1634, kdy ještě jako arcivévoda a následník trůnu velel vítězné armádě v jedné z nejdůležitějších bitev třicetileté války (což císařská propaganda zdůrazňovala až do konce válečného konfliktu). Mezi habsburskými panovníky 17. i 18. století byl každopádně Ferdinand III. výjimkou a svým pojetím připomínal spíše švédské krále, kteří se svým osobním angažmá v polních operacích odlišovali od zbytku tehdejší Evropy.

Poválečná obnova Chebu nepostupovala příliš rychle, kraj byl velmi zničený častými průchody vojsk, která se tudy přesouvala na západ i po roce 1648; ještě hůře než samotné město bylo postiženo jeho hospodářské zázemí. To bylo potřeba revitalizovat nejdříve: k obnově většiny církevních staveb uvnitř města tak došlo až ke konci 17. století. Dlouho neutěšený stav budov však nic neubíral na strategickém významu města. Po skončení dlouhé třicetileté války se české země ponořily do téměř stoletého období míru; další války, odehrávající se povětšinou v Uhrách a ve Svaté říši římské, se jich dotýkaly pouze zprostředkovaně, když na ně musely přispívat vybíranými kontribucemi

30] L. HÖBELT, *Ferdinand III.*, s. 291.

31] Tamtéž.

či snášet přesuny domácích armád na jedno či druhé bojiště. V červnu 1672 vpadly francouzské oddíly do Nizozemí a záhy začaly ohrožovat i říšské území Alsaska. Zkušenost ze sousedního Lotrinska, odkud byl roku 1670 vyhnán zdejší vévoda Karel IV., vedla císařské ministry k jednoznačnému doporučení Leopoldovi I., aby habsburská armáda zakročila a stala se přímým účastníkem dosud především francouzsko-nizozemského konfliktu. Bezprostředním impulzem ke shromáždění říšských vojsk pak byl posun obrovské armády maršála Turenna směrem k Trevíru, který začal obléhat 31. července 1673;^{32]} téhož dne dostali chebští konšelé dopis z pražského místodržitelství oznamující příjezd dvou úředníků, kteří měli připravit císařův pobyt ve městě.^{33]} Habsburská část protifrancouzského vojska se měla totiž shromáždit právě na Chebsku a císař projevil přání osobně dohlédnout na její mustrování. Zároveň hodlal svou cestu využít i pro diplomatická jednání se saským kurfiřtem Janem Jiřím II. a jeho bratrem Mořicem Sasko-Zeitzským.

Dne 4. srpna 1673 vyjel císař Leopold I. z Vídně.^{34]} Habsburkové používali k cestování z hlavního města do Čech především dvě trasy, tentokrát – jelikož byl cílem nejzápadnější okraj jejich říše – zvolila tajná konference cestu vedoucí přes Slavonice, Jindřichův Hradec, Veselí nad Lužnicí, Plzeň, Stříbro a Planou.^{35]} Do Chebu dorazil zhruba v 18 hodin 18. srpna. Panovnický vjezd do měst v rámci habsburské monarchie měl svá pravidla, v častěji frekventovaných destinacích i svou jasně vymezenou trasu, jež vedla podél hlavních městských dominant (radnice, mosty, brány, kostely, kláštery, hlavní náměstí, domy nejvýznamnějších měšťanů apod.). Vjezd do Chebu, vzhledem k pokročilé denní době i nevelkému jádru města, proběhl poměrně rychle a bez zastavení, s nimiž se setkáváme při vjezdech habsburských panovníků do hlavních zemských měst, popř. do měst na území Svaté říše římské. Navzdory nedlouhé trase, kterou měl Leopold I. s doprovodem urazit od městské brány do svého ubytování, se chtěli chebští měšťané prezentovat před císařem v nejlepší světle; ostatně od poslední panovnické návštěvy, tedy od rozpačitého přijetí

32] A. JANKE, *Die Belagerung der Stadt Trier in den Jahren 1673 bis 1675*, Trier 1890.

33] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 402, fasc. 78, kart. 60, 31. 7. 1673. Jednalo se o německého komorního registrátora Martina Bernarda Drischbergera a zaměstnance komorní účtárny Františka Stanislava Schmidta.

34] K cestování Leopolda I. obecně zejména Rotraut MILLER, *Die Hofreisen Kaiser Leopolds I.*, diplomová práce Universität Wien, Wien 1966 (zde na s. 241–243 seznam císařových cest). Z diplomové práce vznikl článek Táž, *Die Hofreisen Kaiser Leopolds I.*, *MIÖG* 75, 1967, s. 66–103. K dalším cestám Leopolda I. na území Čech srov. Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou*, České Budějovice 2009; Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha – Litomyšl 1997, s. 113–125.

35] Itinerář popsán v R. MILLER, *Die Hofreisen*, s. 166–167.

Fridricha Falckého, tehdy ještě nekorunovaného českého krále, uplynulo dlouhých 54 let, a tak pamětníků nebylo mnoho. Navíc, na rozdíl od cesty falckého kurfiřta se nyní stal Cheb cílem čtrnáctidenního putování panovníkova konvoje a nikoli tedy pouhou průjezdní destinací.

Výjimečnost situace se odrazila v ochotě městské rady uctít vznešené hosty vzácnými dary. Císař obdržel stříbrný pohár vážící 16 lotů (cca 260 g) naplněný „*dvěma sty starými toлары*“. Vzhledem k obtížnému transportu a horečnému shánění nedostatkových viktualií však panovníka bezpochyby potěšil i dar kvalitního moselského a rýnského vína, nakoupeného předtím městskou radou přes norimberské obchodníky,^{36]} a stejně tak i světlého a tmavého piva (částečně z vlastních zdrojů a částečně nakoupeného v okolí, například od ašských Zedwitzů), pro koně potom město zajistilo dostatek ovsu. Podobnými dary poctili Chebští i nejvýznamnější osoby císařova doprovodu: nejvyššího hofmistra Václava Eusebia z Lobkovic, jehož hvězda začala v polovině roku 1673 rychle zapadat, prezidenta dvorské komory Jiřího Ludvíka ze Sinzendorfu (jehož pád měl přijít až o několik let později) a nejvyššího purkrabího Českého království Bernarda Ignáce z Martinic. Značné výdaje mělo město se stavbou dvou provizorních kuchyní. Náklady na materiál (tedy především na stavební dřevo a topné uhlí) se vyšplhaly na 337 zlatých a 41 krejcarů, k čemuž je potřeba připočítat ještě mzdu řemeslníků.^{37]} Podobně z městské pokladny šly i platby na stavební úpravy a vnitřní vybavení měšťanských domů, které poskytovaly na několik dní ubytování špičkám vídeňského dvora. Mezi výdaji nechyběly ani peníze na stráž, hudebníky (trubače a tympanisty) a také 6 zlatých zaplacených jako „*denen trabanten und anderen bedienten bey der ersten kay[serlichen] audienz gewönliche discretion*“.^{38]} Většina výdajů se pochopitelně městu nevrátila přímo, ale podpořila prestiž a reprezentaci Chebu před zraky panovníka a jeho okolí. Výjimku představovaly jen výše zmíněné kuchyně, které byly po odchodu císařské armády rozebrány a přeneseny za město. Tam sloužily jako lazarety pro nemocné vojáky; jedna v lokalitě Siechenhaus, dnes u vodní nádrže Skalka, a druhá u špitálního kostela sv. Jošta.

K samotnému vjezdu došlo jednou ze tří původních gotických chebských bran, která je označována jako Horní. Stávala v dnešní ulici 26. května

36] To byla vůbec nejvyšší položka všech výdajů spojených s panovníckou návštěvou. Jednalo se totiž o 605 zlatých a 38 krejcarů bez dopravy (ta stála dalších 14 zlatých a 45 krejcarů). SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2654, Ausgabenbuch (1673), fol. 98v.

37] První kuchyně stála v horní části náměstí před domem U Zlaté hvězdy, druhá nedaleko městské zbrojnice. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, fol. 427v.

38] Druhá audience stála městskou radu také 6 zlatých. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2654, Ausgabenbuch (1673), fol. 98v.

(v jejím ústí do Březinovy ulice) a přiléhala k budově tzv. Rychty (dnes č. p. 11) a před vybouráním Nádražní ulice v 19. století představovala hlavní přístup do města z jihovýchodu, tedy od Plané (resp. od Prahy a od Norimberka). Zhruba sto kroků před branou přivítal městský syndikus Johann Thomas Reichel císaře německým proslovem, následovalo symbolické předání klíčů od bran, které byly jako projev nejvyšší důvěry opět vráceny do rukou městské rady, a odpověď nejvyššího českého kancléře Jana Hartvíka z Nostic.^{39]} Během této ceremonie tedy císař sám nepromluvil, na jejím konci dovolil městské radě políbit mu ruku. Následoval průchod Horní branou a dnešní Březinovou ulicí směrem k náměstí. Na jeho rohu, mezi hostincem U Červeného koníčka (*Zum Roten Rößel*, dnes U Dvou princů),^{40]} který sloužil od pozdního středověku k ubytování prominentních návštěvníků města, a protějším domem chebského kontribučního písaře Georga Rampfa (dnes Ottův dům, Březinova 1) byla vybudována slavobrána, o jejíž podobě nemáme bohužel žádné bližší informace.^{41]} Na rozdíl od rakouského či dokonce říšského prostředí nebyly slavobrány při panovníckých vjezdech do českých měst 17. století obvyklým jevem a setkáváme se s nimi jen výjimečně (z pražských měst neznáme ze 17. století ani jedinou).

Následoval průchod městem přes hlavní náměstí až ke kostelu sv. Mikuláše, který od roku 1623 spravovali jezuité. Původně naplánované nošení baldachýnu nad císařem, na které se chystalo osm předních chebských měšťanů, se během průchodu městem neuskutečnilo,^{42]} protože Leopold I. držel – spolu s celým dvorem – smutek po smrti své první manželky Markéty

39] Nostic patřil mezi klíčové postavy, na nichž závisela autonomie Chebska v rámci zemí Koruny české. Mimo jiné zprostředkoval potvrzení privilegii, k němuž došlo až dva roky po nástupu Leopolda I., tedy roku 1659, za což obdržel od města 12,5 vědra franckého vína. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 366, fasc. 71, kart. 55, 15. 9. 1659. Chebští však zásobovali Nostice pravidelně vínem nejen ve Vídni, ale posílali ho i na nedalekou sokolovskou rezidenci, například také roku 1673 dali za neckarské víno pro něj 70 zlatých a 30 krejcarů. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2654, Ausgabenbuch (1673), fol. 98r.

40] Dnes č. p. 471/2. Pojmenování pochází z roku 1804 a připomíná ubytování krále Ferdinanda I. a jeho dvou synů Maximiliána a Ferdinanda (Tyrolského). Lorenz SCHREINER (Hg.), *Denkmäler im Egerland. Dokumentation einer deutschen Kulturlandschaft zwischen Bayern und Böhmen*, Amberg 2004, s. 93.

41] Lokalizaci slavobrány uvádí například kronika Johanna Josepha Clausera (III. díl, nefol.). Srov. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1024, sign. 537.

42] Z neurčité formulace kronikáře Caspara Wolfgang Marckla není zcela jasné, zda nedošlo k nesení baldachýnu v průvodu, ale nikoli nad císařem. Zejména, když Marckl uvádí jména měšťanů, kterým se dostalo této pocty. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, fol. 426r: „Ihro May[estät] nahmen dem himmel (weger der kayserin todt) vor dem obern thor nicht an, welchem 8 herren des raths getragen, als herr Johann Philipp Martini, herr Adam Schneider, herr Georg Andreas Schmidel, herr Georg Adam Eberhard, herr Christoph Adam Vietter, herr Georg Pfautsch, herr Johann Werner und herr Georg Barthl Jacobi.“

Terezy Španělské († 12. 3. 1673) a pravidla dvorského ceremoniálu předepisovala v takovém období dočasné suspendování jindy vyžadovaných projevů úcty. Tu mu prokazovali alespoň měštané seřazení podél cesty spolu s vojáky kaisersteinského regimentu od Horní brány až ke kostelu, se zbraněmi a prapory a v přesných formacích, které nacvičili 6. srpna na louce před branami města. Před farním kostelem byl císař přijat duchovními v čele s rektorem jezuitské koleje, následoval průvod do chrámové lodi (tentokrát již pod baldachýnem, neseným duchovními) a *Te Deum Laudamus*, děkuvný chorál za šťastný průběh cesty. Během vjezdu zazněla celkem trojí salva z děl postavených na hradbách: poprvé, aby zvěstovala, že se císař blíží k městu, podruhé právě když vstupoval do kostela a potřetí při opuštění tohoto sakrálního prostoru.^{43]}

Poté došlo na ubytování; císař poctil svou přítomností dům na náměstí patřící tehdejšímu purkmistru Johannu Albrechtu Rampfovi. Ten byl v té době mimo jiné také vlastníkem nechvalně proslulého Pachelbelova domu, v němž byl před necelými čtyřiceti lety zavražděn s vědomím císařova děda Ferdinanda II. Albrecht z Valdštejna. Dům, v němž nyní našel Leopold I. přístřeší, se však nacházel naproti ústí dnešní Březinovy ulice, kde stála zmíněná slavobrána, na niž tak měl přímý výhled z oken svého apartmánu. Směrem k chebské radnici přiléhá Rampfův dům k honosnému obydlí chebských purkrabích Metternichů (úřad zastávali nepřetržitě v letech 1650 až 1727), dnes nazývanému podle svého nejslavnějšího hosta Schillerovým domem (mezi jeho další dočasné obyvatele patřili například roku 1547 císař Karel V. nebo roku 1798 arcivévoda Karel). Směrem k vrcholu náměstí císařský dům sousedil s nemovitostí Wolfa Adama von Mosern (později sídlo nakladatelství Kobrtsh-Gschihay). Všechny tři spolu sousedící domy byly probourány a vznikla tak rezidence, jež odpovídala nárokům panovnického majestátu.^{44]}

Leopold I. byl v době návštěvy Chebu jediným žijícím rakouským Habsburkem, kromě osobních služebníků a kancelářského personálu jej obklopovali tedy pouze nejvyšší státní a dvorští hodnostáři, každý s více či méně početným zástupem vlastních sluhů, písařů či lokajů. Kromě výše zmíněných Lobkovic, Sinzendorfa, Martinice a Nostice to bylo zhruba dalších sto jedinců, mezi nimiž nechyběli vyslanci (španělský, švédský, trevírský) a pozorovatelé

43] ÖStA Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále HHStA), Zeremonialprotokolle (dále Zer-Prot) 2, s. 1643.

44] Např. Marcklova kronika popisuje císařovo ubytování následovně: „*Von der kirchen waren Ihro May[estät] in des herrn bürgermeisters Johann Albrecht von Rampffen Haus logiret und waren die beede Nebenhäuser, als des herrn von Metternich und herrn von Moßern zusammen gebrochen.*“ (SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, fol. 426r). Téměř identicky Johann Josef Clauser (tamtéž, inv. č. 1024, sign. 537). Dnes se jedná o tři domy na náměstí, č. p. 2/17, 3/18 a 4/19.

(norimberský, holandský), urození hosté z Říše (vévoda sasko-lauenburský, vévoda holštýnský, dvě markrabata z Baden-Durlachu, württemberský princ, Christian Ernst zu Brandenburg-Bayreuth, Johann Friedrich von Brandenburg-Ansbach) nebo ve Vídni trvale sídlící vévoda lotrinský se synem. Zvláštní pozornost byla věnována bamberskému biskupu Peteru Philippovi von Dernbach, který se účastnil jak společného oběda říšských hostů s císařem v radní síni 23. srpna, tak mu byla udělena také osobní audience u Leopolda I. o den dříve v 8 hodin ráno. Ty všechny bylo potřeba důstojně ubytovat po domech chebských měšťanů, zejména na náměstí nebo v jeho nejbližším okolí. Zároveň měli dvorští furýři za úkol nalézt ustájení pro 1800 koní, k nimž přibylo dalších 400 hned 20. srpna. Toho dne dorazil po uvítání na hranicích do Chebu saský dvůr, s jehož hlavou, kurfiřtem Janem Jiřím II., se císař nejdříve sešel na zámku v Chlumečku, aby následně spolu v jednom kočáře^{45]} vjeli Mostní branou do města za zvuku dělových salv a v doprovodu čtyř kompanií kyrysníků z harantovského pluku.^{46]} Jan Jiří II. Saský nebyl v Chebu na rozdíl od Leopolda I. poprvé. Například v únoru 1663 tudy projížděl do Augšpurku. Místní jezuité mu tehdy předvedli na radnici jednu ze svých her a město vybuďovalo provizorní kuchyni; jeho pohostinství poté využil i při návratu do Drážďan v dubnu téhož roku.^{47]}

Císař, ačkoli formálně výše postavený v rámci společenství křesťanských panovníků, tedy bydlel v jednom z měšťanských domů na náměstí; kurfiřt s princem měli jako hosté právo na nejhonosnější obydlí, kterým nebyl původně románský hrad,^{48]} nýbrž chebská radnice.^{49]} Ta již před barokní přestavbou,

45] Pozvání do císařského kočáru bylo velmi obřadní: kurfiřtský kočár zastavil na třicet kroků před císařským. Kurfiřt s princem, vévodou Mořicem a Christianem von Sachsen-Hall došli na úroveň císařských koní, následně vystoupil císař a šel jim naproti na úroveň přední nápravy kočáru, aby je pozval dovnitř. Kurfiřt seděl naproti němu po pravici, princ po levici. Mořic a Christian přistoupili následně do kočáru k hofmistru Lobkovicovi. ÖStA Wien, HHStA, Zer-Prot 2, s. 1647.

46] Sémantika vjezdu přikazovala, aby po obou privilegovaných kočářech následovala osobní kurfiřtská garda, edlknabové, trubači a kavalíři a až potom kočáry, v nichž seděl vždy jeden císařský tajný rada a jeden saský ministr. Tamtéž, s. 1647–1651.

47] V. PRŮKL, *Eger und das Egerland*, s. 163.

48] Chebský hrad sloužil od roku 1663 jako nová městská zbrojnice a procházel mohutnou přestavbou, ukončenou právě roku 1673 dobudováním jižních kasemat po stranách Černé věže. Nad vstupním portálem byla následně vytesána písmena L. I. R. I. S. A. G. H. B. R. (Leopoldus I. Romanorum Imperator Semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae Rex). Žádný záznam však nemluví o tom, že by Leopold I. roku 1673 prostory hradu navštívil. Srov. T. DOSTÁL – M. PLEVNÝ, *Chebský hrad*, s. 11.

49] Kurfiřtův bratr Mořic bydlel v domě Dr. Erbena a Christian von Sachsen-Hall v Brentanově domě (dnes č. p. 514/13) v sousedství radnice. SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1024, sign. 537, nefol.

kteřá byla dokončena podle Alliprandiho plánů roku 1728, nabízela skutečně reprezentativní prostory, jimž vévodil knížecí sál s renesančními kamny chebského kamnáře Jonase Merze z roku 1575 s bohatě zlacenými poprsími římských císařů a králů.^{50]} Kurfiřtské apartmá se skládalo z jídelny v berní místnosti (*Bernstube*), kde se při běžném provozu vybírala kontribuce, z ložnice v rentovním pokoji (*Steuerstube*, zde probíhal výběr daní poddaného obyvatelstva) a z retirady umístěné v soudní místnosti. Kurprinc spal v *Losungstube* (zde se vybírala daň měšťanů) a retiradu měl zařizenu v tzv. červeném pokoji.^{51]} Všechny místnosti byly na císařský rozkaz vytapetovány damaškem a v ložnicích byly umístěny nádherné postele; v kurfiřtově případě se zlatými plíšky v hodnotě 10 000 zlatých.^{52]} Císař navštívil kurfiřta v jeho apartmánu na radnici hned první den a následně spolu strávili čtvrt hodiny, sedíce na židli pod baldachýnem (kurfiřt seděl po jeho pravé ruce a dále po pravé ruce kurfiřta jeho syn).

V úterý 22. srpna se mezi Horními a Dolními Dvory na východ od města odehrála slavnostní vojenská přehlídka jednotek, které se tu shromažďovaly v uplynulých zhruba dvou měsících. Kromě 38 000 vojáků bylo přítomno 32 děl a 4 velké hmoždíře; to vše pod velením vévody Alexandra de Bournonville, který rozbil svůj hlavní stan v Horních Dvorech. Den před císařem navíc přibyl do Chebu i prezident dvorské válečné rady a generalissimus Raimondo Montecuccoli, který spolu s dalšími generály (Fernemontem, Kaisersteinem, Wartenmüllerem aj.) zvolil ubytování v měšťanských domech. Slavnosti byl kromě císařské generality přítomen i saský kurfiřt a jeho syn. Před velícím maršálem de Bournonville se do řady postavila děla (na obou krajích po dvou hmoždířích) a dále ve dvou řadách pěšáci, na kraji levého a pravého křídla s kavalerií.^{53]} Na konci přehlídky zaznělo zvolání vojáků (*Feldgeschrei*) smíšené se zvuky tympanů a trumpet a nechyběly ani obligátní tři salvy z děla. Návrat do města stihli oba panovníci ještě v polední době, a tak mohli zasednout podle přesně stanoveného pořádku ke společné tabuli v *Rathstube* chebské radnice.^{54]}

50] Roku 1827 bylo toto dílo věnováno císaři Františkovi I., který jej nechal umístit na zámku v Laxenburku. Dále <http://encyklopedie.cheb.cz/cz/encyklopedie/radnice> [cit. dne 4. 10. 2018].

51] K uspořádání místností chebské radnice Karl SIEGL, *Zum zweihundertjährigen Bestand des „Neuen“ Egerer Rathauses*, Sonderabdruck aus dem Kalender für das Egerland 1929, Eger 1929, s. 6.

52] SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1024, sign. 537, nefol.

53] Srov. nákres celé situace vlepený např. do Marcklovy kroniky (SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, mezi fol. 427r a 427v).

54] ÖStA Wien, HHStA, Zer-Prot 2, s. 1661 (Skizze der Tischordnung).

Další dny byly věnovány dvoustranným jednáním, jichž se 21. a znovu 23. srpna účastnili kurfiřt a císař, večer 23. jednal navíc s kurfiřtem španělský vyslanec Pablo Spinola Doria markýz de los Balbases.^{55]} Následující den spolu kurfiřt a císař poobědvali na radnici a Leopold věnoval Janu Jiřímu II. na rozloučenou dva krásné jezdecké koně, jeho synovi a bratru Mořicovi také dva a synovci Christianovi von Sachsen-Hall^{56]} jednoho. Odpoledne následovala ještě (postupně) soukromá audience všech čtyř vážených hostů, při níž se s císařem definitivně rozloučili.^{57]} Dne 25. srpna odjel kurfiřt s doprovodem bez dalších ceremonií již v 6 hodin ráno z Chebu, podobně jako při příjezdu do Čech v doprovodu dopředu určeného komisaře, hraběte Mansfelda, jenž celou kolonu dovedl až na zemské hranice. Průvod poté pokračoval dále směrem na Oelsnitz, zatímco císař strávil odpoledne vychutnáváním chebské kyselky. Následující den odjel směrem na Plzeň a město si oddychlo, protože spolu s odchodem vojska do Horní Falce skončilo „*allenthalben theuerung und noth an lebensmitteln*“.^{58]}

Způsob zásobování města i dvaceti pluků, které se usídlily na jeho předměstích, představoval klíčový problém, na jehož rychlé řešení apelovala chebská městská rada již měsíc před očekávaným nápirem.^{59]} Do Chebu, podobně jako do každého jiného města, jímž měla kolona projíždět, se dostavil kvartýrmistr, furýři a další personál, který s městskou radou domluvil ubytování. Nezbytnou součástí „předvoje“ byl i kontrolor, který posuzoval ceny potravin a dodržování panovnických nařízení nejen proti předražování, ale také např. nutných požárních opatření. Na organizování logisticky náročné operace se však podílely i přední úřady zemské a centrální správy. Kromě české dvorské kanceláře a pražského mistodržitelství byla do jejího řešení zapojena zejména dvorská a česká komora a nejvyšší lovčí Království českého a také radní měst na předem stanovené trase, hejtmani dotčených krajů a bohatší vrchnosti

55] V Chebu byl přítomen ještě mimořádný španělský vyslanec Pedro Ronquillo. Caspar Wolfgang Marckl sice neznal jména ani jednoho z vyslanců, ale ve své kronice uvedl, že se saským kurfiřtem jednal ten, který byl ubytovaný v domě u vdovy po chebském purkrmistru Anny Werdlové (dům Grüner, dnes č. p. 477/33). V kombinaci se seznamem ubytovaných lze tedy vyslance jednoznačně určit. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, fol. 427r. Za upozornění děkuji doc. Jiřímu Kubešovi.

56] V chebských kronikách je tento Wettin označován jako „hallský“ (v Halle se narodil a sídlil) a někdy je považován za kurfiřtova bratrance. Ve skutečnosti šlo o jeho synovce Christiana z linie Sachsen-Weißenfels (žil v letech 1652 až 1689).

57] ÖStA Wien, HHStA, Ältere Zeremonialakten, sign. 3/38, kart. 3.

58] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1043, sign. 595, Chronik der Stadt Eger und des Egerlandes I, s. 622.

59] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 83, 162v, Ratsprotokollbuch 1671–1676 (zasedání 21. 7. 1673).

v okolí plánované cesty. Vedle městských darů a potravin nakoupených od okolních i vzdálenějších měšťanů a šlechticů (např. od Michaela Osvalda Thuna z Klášterce nad Ohří nebo od Jana Adama Hrzána z Harasova z Červeného Hrádku) tvořila nezanedbatelnou položku císařského jídelníčku také zvěřina dodaná z komorních panství, roku 1673 především z panství Zbiroh, ležícího v poloviční vzdálenosti mezi Prahou a Plzní,^{60]} v menší míře potom z dalekých Poděbrad či Pardubic. Vzhledem k letním měsícům bylo nutné transportovat vejce, máslo a další choulostivé viktualie v noci, drůbež se převážela živá, ryby měly být přichystány také živé v odpovídajících kádích.^{61]} O tom, že se obstarání potřebných věcí podařilo, svědčí přebytek některých surovin, jež zůstaly v Chebu i po odjezdu Leopolda I.: zanechané máslo a tuk s sebou kolona nevezla zpět, ale měly být použity ke svícení v jáchymovských a hornoslavkovských dolech.^{62]}

Chebские kroniky podávají kupodivu velmi málo zpráv o císařově pohybu po církevních institucích; jsou doloženy dvě návštěvy kostela sv. Mikuláše a minimálně jeden oběd s jezuitou ve zdejší koleji. Podobně navštívili jezuitu také španělský vyslanec, Montecuccoli a Lobkovic, pravidelně k nim vzhledem k častým průchodům císařské armády městem přicházel i maršál Bournonville.^{63]} Jelikož ve františkánském klášteře byl ubytován bamberský biskup s doprovodem, návštěva panovníka v tomto skvostu gotické architektury se patrně neuskutečnila. Ostatní řádové domy se dosud nevzpamatovaly z poničení Švédy. Asi nejžalostnější byl stav dominikánského kláštera, který jejich bombardování téměř srovnalo se zemí. Leopold I. nemohl během své návštěvy zbořeníště opomenout (leželo asi padesát metrů od kostela sv. Mikuláše), a tak věnoval otcům kazatelům značný finanční příspěvek, za který mohla být realizována barokní stavba, vysvěcená roku 1689 řezenským světícím biskupem Albertem Ernestem z Wartenberka.^{64]}

Poslední návštěvou člena habsburské rodiny v barokním Chebu byl dvojitý průjezd římskoněmeckého krále a budoucího římského císaře Josefa I. v červenci a v říjnu 1702, tedy na začátku války o španělské dědictví. Cílem mladého Josefa byla alsaská pevnost Landau, obsazená dlouhodobě nepřátelskými

60] NA Praha, Nová manipulace, sign. K1/37, kart. 291, 8. 8. 1673. Z holoubkovských hutí na panství Zbiroh bylo do Chebu transportováno také železo, a sice přes plzeňského měšťana Jiřího Arnolda (celkem 38 vah). Ohledně zaplacení jemu dlužné částky se přimlouval u české komory zbrožský hejtman Samuel Ignác de Bois ještě v únoru 1674. Tamtéž, 14. 2. 1674.

61] NA Praha, Nová manipulace, sign. K1/37, kart. 291, s. d., Versehung nach Eger.

62] NA Praha, Nová manipulace, sign. K1/37, kart. 291, 28. 10. 1673.

63] SOKA Cheb, Arciděkanský úřad Cheb, Kronika arciděkanství, fol. 130r.

64] H. STURM, *Eger*, s. 310.

Francouzi.^{65]} Organizace cesty byla tentokrát podstatně jednodušší, protože arcivévoda využíval služeb pošty. Ta měla na začátku 18. století již poměrně hustou síť stanic napříč rakouskými i českými zeměmi a byla navázána na podobně rozsáhlou síť říšskou. Zákazníci, kteří si mohli objednat přepravu jejími kočáry s využitím pohostinství poštovních stanic i nad rámec běžných spojů (tzv. *extraordinari Post*), pocházeli většinou z vyšších vrstev (služba byla poměrně drahá); nezřídka se jednalo i o členy habsburské rodiny. Cesta Josefa I., jeho manželky Amálie Vilemíny Brunšvicko-Lüneburské a vojenského štábu pak představovala skutečnou zatěžkávací zkoušku nejen pro chebského pošt-mistra Johanna Michaela Widmanna, ale pro všechny poštovní stanice na trase. Ty se v důsledku množství přepravovaných osob potýkaly s akutním nedostatkem poštovních kočárů, k nimž musely být povolány na pomoc i zemské vozy (tzv. *Landkutschen*). Řada vozů pak pocházela z císařského fundusu a odpovídala nejmodernějším trendům: v souvislosti s touto cestou se dostal do obecného povědomí nový, velmi těžký typ čtyřsedadlového kočáru nazývaný „Landauer“,^{66]} který nechal císařský dvůr vyrábět ve Vídni od přelomu 17. a 18. století.

Cheb byl nejen vojenskou pevností, ale také významným poštovním a dopravním uzlem. Nedlouho po Bílé hoře zde nechal založit z vojenských důvodů poštovní stanici Karel z Lichtenštejna, spojení však v dobách třicetileté války zaniklo. Natrvalo bylo obnoveno, mimo jiné i na přání samotných obyvatel města, až roku 1688 a strategický význam Chebu se tím zvýšil, protože se z něj rozbíhaly cesty dále na území Říše: do Schirndingu, do Selbu (přes Libou) a od roku 1697 nově přes Aš a Hranice do Adorfu.^{67]} Na rozdíl od roku 1673 necestovala s Habsburkem o necelých třicet let později početná dvorská suita, ale jen vybraná skupina osob. Doprovod krále při průjezdu Prahou čítal 233 dvořanů a dalších 170 obklopovalo královnu. Koní však bylo potřeba mnohem více a rámcový odhad, který poslali chebským radním jejich plzeňští kolegové, mluvil o nutnosti zajistit na přípreže celkem 900 zvířat pro královský dvůr a dalších 200 pro dvůr Amálie Vilemíny.^{68]} V každé poštovní stanici bylo nutné připravit původně 200 (později 250 a nakonec 270) koní.^{69]} Takové

65] K obléhání Landau např. Charles W. INGRAO, *In Quest and Crisis. Emperor Joseph I. and the Habsburg Monarchy*, West Lafayette 1979, s. 33.

66] Srov. Milan HLAVÁČKA, *Cestování v éře dostavníku*, Praha 1996, s. 40.

67] Srov. František ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, Sborník Archivu ministerstva vnitra 10, 1937, s. 165–305, zde s. 199–202.

68] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 437, fasc. 93, kart. 70, 3. 7. 1702.

69] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 88, fol. 227v–228r, Ratsprotokollbuch 1700–1704 (zasedání 9. 7. 1702). Také NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K1/95/3, kart. 1063, 17. 6. ,

množství pochopitelně Chebští nemohli zvládnout obstarat sami, a tak museli prostřednictvím zemských úřadů požádat o pomoc okolní kraje: např. ze žateckého kraje poslal 3. července tamější hejtman Ferdinand Leonhard Libštejnský z Kolovrat 400 koní.^{70]} Jistou výhodou bylo, že většina zavazadel projela přes Cheb již na počátku července, takže se mezitím část koní mohla vrátit. Přesto se tím podstatně prodražila Josefova dvoudenní návštěva, jejíž náklady by jinak představovaly pouhý zlomek těch z roku 1673. Podle knihy výdajů městské rady se i tentokrát Cheb podílel na refundaci některých vydání jednotlivých měšťanů, která měli s ubytováním členů Josefova doprovodu, popř. s poskytnutím nutných potravin. Podle účtů za stavební dřevo i za tesařskou práci došlo i tentokrát na zhotovení provizorní kuchyně. Proplacení výdajů však trvalo dlouho do roku 1703 a bylo třeba jej neustále upomínat. Nejnákladnější položkou na seznamu objednávek městské rady byly dvě vyřezávané pušky, které nechala vyrobit pro Josefa I. u Georga Kriebela a za něž zaplatila 121 zlatý.^{71]}

Na západ Čech přijela nejdříve zavazadla a následovaly vojenské jednotky, které se i nyní rozložily nedaleko města. Josef I., tou dobou již korunovaný římskoněmecký a uherský král, přijel v koloně vozů od Prahy a Plzně přes Planou, kde se ještě 8. července 1702 setkal s tepelským opatem Raimundem II. Wilfertem, jenž suploval nejen během uvítání vzácných hostů nepřítomnou majitelku panství Annu Františku ze Sinzendorfu. Po páteční hostině, kvůli níž nechal hejtman Eliáš Eyb z Eybenu vylovit jeden z okolních rybníků, a přenocování na zámku^{72]} se král přemístil do Kynžvartu a odtud dále do Chebu, kam dorazil 9. července kolem jedné hodiny odpolední. Vítání od městské rady prý proběhlo „mit gewöhnlichen caeremonien“, baldachýn prý (patrně s ohledem na císaře Leopolda I.) odmítl.^{73]} Průvodem byl doveden až do farního kostela sv. Mikuláše, kde proběhla slavnostní nedělní mše a po jejím skončení čestná salva z děl i z pušek nastoupených měšťanů.^{74]} Následujícího dne se zúčastnil honu v prostoru chebských pramenů (tedy zhruba na území dnešních Františkových Lázní), k němuž snad použil i městskou radou věnované, výše

24. 6. , 4. 7. 1702.

70] SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 437, fasc. 93, kart. 70, 30. 6. 1702.

71] SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2683, fol. 24r–25r, Ausgabebuch 1702.

72] Srov. Eduard SENFT, *Geschichte der Herrschaft und Stadt Plan in Böhmen I*, Plan 1932, s. 353.

73] SOkA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1020, sign. 533, s. 603, kronika Salomona Grubera.

74] Josef Brtek uvádí jako místo Josefova ubytování v Chebu dům patricijské rodiny Junckerů, dnes dům Minetti. Srov. Josef BRTEK, *Navštívil budoucí císař Josef I. opravdu Sokolov?*, Sokolovský deník č. 119, 24. 5. 2006, s. 10. V tomto domě byl internován v letech 1703 až do své smrti 1711 jako prominentní vězeň srbský šlechtic Juraj Brankovič; roku 1716 obývala dům saská kurfiřtka a polská královna Marie Josefa během lázeňského pobytu. K. SIEGL, *Eger und das Egerland*, s. 101.

zmíněné pušky. V 16 hodin odpoledne již celý konvoj opustil město a odjel přes Schirmding směrem na Wunsiedel.^{75]}

Do svého alsaského cíle potom dorazil Josef I. už 26. července a pevnost Landau padla po mohutném obléhání do rukou císařských sil 10. září. Ačkoli hlavní zásluha patřila Ludvíku Vilémovi Bádenskému, habsburská propaganda neváhala využít osobní přítomnosti následníka trůnu a vítězství připisala Josefově statečnosti. Dne 29. září se dobytí Landau slavilo i v Chebu: střelbou z děl a obvyklým chvalo zpěvem *Te Deum Laudamus* ve farním kostele.^{76]} Mladý král, ověnčený vojenskou slávou, se 17. září 1702 vypravil domů a opět projížděl přes Čechy a také přes Cheb, odkud volil poněkud neobvyklou a značně komplikovanou cestu do Prahy přes Jindřichovice, Sokolov, Karlovy Vary, Žatec a Roudnici nad Labem.^{77]} Zemské kočáry, které v Chebu zůstaly po Josefově průjezdu, měly být o rok později odeslány prostřednictvím loketských krajských hejtmanů do Chomutova, kde je potřeboval Josefův mladší bratr Karel, putující přes Čechy do dalekého Španělska, aby se tam ujal habsburského dědictví.^{78]} Josef se do Chebu už nevrátil: při své další cestě do Říše v září 1704, kdy cílem byla opět pevnost Landau,^{79]} volil z Plzně cestu dále na Bor, Rozvadov a Waidhaus.^{80]}

Poté, co bylo sídlo českých králů přesunuto po Bílé hoře natrvalo do Vídně, byly jejich návštěvy v zemích Koruny české poměrně řídké. Tři, resp. čtyři pobyty Habsburků v Chebu nebo v jeho bezprostředním okolí představují skutečný unikát, srovnatelný s Prahou nebo s destinacemi ležícími na obvyklých trasách mezi Prahou a Vídní (Jindřichův Hradec, Jihlava, Kutná Hora). Ještě významnější je však fakt, že dvakrát ze tří návštěv v letech 1647, 1673 a 1702 byl Cheb cílem náročné cesty a nikoli pouze průjezdním bodem. Důvodem byla strategická poloha města a s ní spojený vojenský význam, jenž sice v době válečných konfliktů připravoval chebským měšťanům

75] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 1040, sign. 592, fol. 109v, všeobecná kronika města Chebu.

76] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2683, fol. 120r, Ausgabenbuch 1702.

77] Až do Sokolova tehdy poskytl chebská městská rada dvoru průvodce, jistého Johanna Rückstäbla, který za svou třídní službu obdržel 3 zlaté. SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 2683, fol. 24r–25r, Ausgabenbuch 1702.

78] SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 88, fol. 356v, Ratsprotokollbuch 1700–1704 (zasedání 24. 9. 1703).

79] Obléhání pevnosti Landau, které i tentokrát skončilo úspěchem říšské armády, využíval Josef mimo jiné k politickým jednáním s porýnskými knížaty ve snaze probudit v nich protifrancouzské nadšení a přimět je k větší vstřícnosti platit kontribuce. Začátkem listopadu 1704 se Josef I. ve svém hlavním stanu nedaleko Ilbesheimu podílel také na dojednávání mírové smlouvy s Bavorskem. Ch. W. INGRAO, *In Quest and Crisis*, s. 26, 40.

80] NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 1580, sign. K1/95/3, kart. 1063, 2. 9. 1704.

neustálé potíže s procházejícími armádami, zároveň je však dostával do centra panovnických zájmů (kromě členů habsburské rodiny k němu směřovali svou pozornost také sousední saští Wettinové). Vojenské přehlídky, diplomatická jednání a v neposlední řadě i ozdravné kúry spojené s pitím chebské kyselky – to vše lákalo kromě vládařů také přední šlechty a duchovní z Čech i z Říše. Nástupem Karla VI. se pozornost panovníka obrátila k léčivým pramenům v nedalekých Karlových Varech, a tak jedinou trvalou vzpomínkou na tohoto Habsburka byl v Chebu pouze obraz, namalovaný západočeským malířem Eliášem Dollhopfem a visící v radním sále Nové chebské radnice.^{81]} Pokud nepočítáme dvě cesty Josefa II. (tehdy ještě spoluvladaře své matky Marie Terezie), k dalším habsburským návštěvám v Chebu došlo až na přelomu 18. a 19. století za zcela jiných okolností.^{82]} Roku 1807 bylo území města a jeho okolí vyňato na císařovu žádost z řezenské diecéze, a zanikla tak poslední vazba na (tehdy již neexistující) Říši.^{83]} Byla tím završena integrace Chebska do Českého království, která ovšem nic nezměnila na významu tohoto strategického bodu na nejzápadnějším okraji habsburské monarchie.

The Habsburgs in Baroque Cheb. Stays of the reigning dynasty members in the westernmost parts of the Czech Lands

Summary

From the Middle Ages, the Cheb region was a strategically important area on the westernmost tip of the Czech Lands. This position made it an exceptionally prominent point in the military schemes of the Habsburg rulers as well as their enemies. During the Thirty Year War, Cheb underwent a long and finally successful siege by the Swedes (1647). Shortly after the conquering of the town, the Imperial Army appeared in its surroundings led by Emperor Ferdinand III himself. In an effort to regain a lost fortress, his life was directly threatened twice when his headquarters were attacked by the besieging Swedish troops. They stayed within the town walls until 1649, because after the second un-

81] E. ŠAMÁNKOVÁ, *Cheb*, s. 135.

82] Roku 1795 přesto nechyběla během vítání arcivévody Karla slavobrána a iluminace. E. ŠAMÁNKOVÁ, *Cheb*, s. 155.

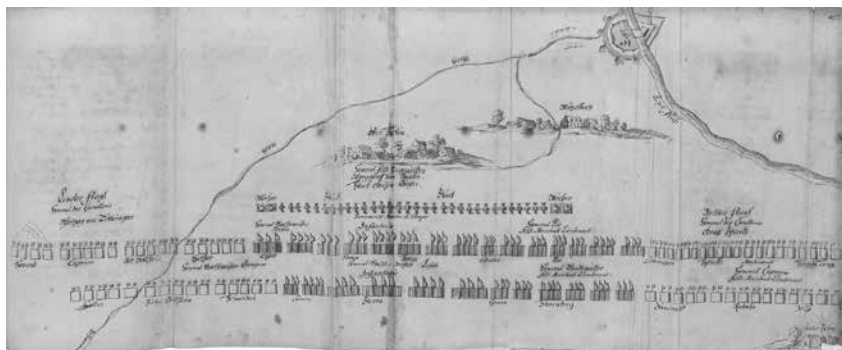
83] Dne 25. prosince 1809 proběhla slavnostní přísaha chebského duchovenstva pražskému arcibiskupovi. První (a neúspěšný) pokus o vyčlenění Chebska z řezenské diecéze provedl již císař Josef II. roku 1787. Srov. Karel HALLA, *Farní úřad u sv. Bartoloměje (1820–1945). Inventář*, Cheb 2006, s. 4.

pleasant experience, the Emperor left the exposed place for Plzeň and did not return to Cheb.

While in the first case, the Habsburg did not enter the town gates, in 1673 Leopold I was ceremoniously welcomed when he arrived to observe a parade of the Imperial Army assembled in the town surroundings. From there, the army was to continue to the Holy Roman Empire to fight the attacking French. This time, the monarch arrived with most of the Viennese court, which placed increased demands on the logistics and supplies of the town with food, wood and other necessary items. Besides the Emperor, the Elector of Saxony Johann Georg II arrived with his family and entourage, so the leading burgher houses where the two rulers were accommodated became the arena of long diplomatic negotiations.

The last visit of a Habsburg family member in the Baroque period occurred in 1702 when once again the army passed through Cheb to the Holy Roman Empire, accompanied by Archduke Joseph and his wife Amalia Wilhelmine of Brunswick-Lüneburg. This time, the stay lasted only two days; yet, the future emperor managed to take full advantage of the Cheb hospitality and participate in hunting in the area of the Cheb spring (today's Františkovy Lázně). He repeated the visit on his way back from the Empire.

Cheb and its region represented an important area, which was frequently a focal point of the entire monarchy. The three royal visits, when on two occasions, the location was not a mere transit point, but a destination of a demanding journey of the respective Habsburg, makes it a truly unique place within the Czech Lands comparable only with Prague and Karlovy Vary in connection with the spa springs in the following period.

Nákres přehlídky vojska z roku 1673 (SOKA Cheb, AM Cheb, inv. č. 985, sign. 522, mezi fol. 427r a 427v). Foto SOKA Cheb

Horní brána v Chebu (kolem r. 1900). Foto archiv autora

